

Ашуга Насиба, Ашуга Наджафа и др. В азербайджанском языкознании наименования одежды в ашугском творчестве до сих пор не являлась объектом специального изучения, что и определяеш актуальность данного испедования.

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF HEAD AND FOOT CLOTHES IN ASHUG POETRY

Piriyeva Leyla Mazahir qızı

Summary

Names of clothes are an important part of the vocabulary of the Azerbaijani language and cover the different sides of folk life. In the artistic language of Azerbaijani ashig poetry, part of these words is characteristic of a certain dialect and the historical memory of the word is contained in the speech consciousness of native speakers. The name of clothing acts as a lexical representative of a number of associations associated with a certain cultural and historical time. The study of the lexico-semantic group “clothes” in the language of ashig poetry will allow not only to identify lexical-semantic features, the nature of the functioning of this vocabulary, but also get acquainted with the material culture of the Azerbaijani people. This study describes the lexical and semantic group associated with the names of clothes in the language of Ashig Alasgar, Ashig Nasib, Ashig Nacaf and etc. In Azerbaijani linguistics, the names of clothes in ashig creativity have not yet been the object of special study, which determines the topicality of this study.

Rəyçi: dos.K. Əhmədova

Rus dili kafedrasının 25 oktyabr 2021-ci il tarixli içlasının 02 sayı; protokolu

Daxil olma tarixi 27 oktyabr 2021-ci il

UOT:80.

MÜASİR AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ XALQIN MƏİŞƏTİNİ ƏKS ETDİRƏN FRAEOLOJİ VAHİDLƏR

Qasimova Gözəl Telman qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

gozel-qasimova@mail.ru

Xülasə: “Müasir Azərbaycan dilində xalqın məişətini əks etdirən fraeoloji vahidlər.” adlı məqalədə müəllif Müasir Azərbaycan dilində işlənən frazeoloji vahidlərdən bəhs etmişdir. O, mövzu haqqında müxtəlif müəlliflərin fərqli illərdə çap olunmuş elmi ədəbiyyatlarından istifadə etmişdir. Müəllif Müasir Azərbaycan dilində işlənən frazeoloji vahidlər haqqında apardığı kiçik elmi araşdırma zamanı belə qənaətə gəlmişdir ki, frazeoloji vahidlərin böyük bir qismi xalqın tarixi və mədəni inkişafı ilə biraşa bağlıdır. Məqalə müəllifi xalqın tarixi və mədəni inkişafı ilə əlaqədar dildə yeni frazeoloji vahidlər yarandığı və ya dildə möcud olan frazeoloji vahidlərin daha yeni məna kəsb etməsi qənaətinə gəlmişdir.

Açar sözlər: dil, frazeoloji birləşmə, əks etdirmə

Key word: language, phraseological unit, reflection

Ключевые слова: язык, фразеологические единицы, отражение

Frazeoloji vahidləri maraqlı edən nüanslardan biri isə onların semantik sahələridir. Tədqiqat obyektimiz olan omonim frazeologizmlər də müxtəlif semantik sahələrlə bağlıdır ki, bu semantik sahələr frazeoloji vahidin aid olduğu xalqın dünyagörüşünü, ətraf mühitə münasibətini, adət- ənənəsini əks etdirir.

“İstər sevincli, istərsə də kədərli anlarla bağlı olan mərasimlər hər bir xalqın həyatında əhəmiyyətlidir. Onların hər bir xalqın inancını, dünyagörüşünü əks etdirdiyini həmin mərasimlərlə bağlı yaranmış frazeoloji vahidlər daha parlaq sübut edir. Frazeoloji vahidlər hər hansı bir cəmiyyətin təyinedici əlaməti olmaqla yanaşı eyni zamanda da cəmiyyətin “bələdçi sözləri” adlandırılırlar”(1,11).

“Frazeologizmlərin milli-mədəni özünəməxsusluğu probleminə müraciət edərkən, dilçilikdə frazeoloji vahidlərdə milli-mədəni səciyyəli tərkib elementlərin aşkara çıxarılmasına dair bir neçə yanaşma üsulu olduğunu nəzərə almaq lazımdır. Hər bir üsulun öz metodoloji bazası vardır. Metodoloji fərqlərin meydana çıxmasını semioloji paradigmadan antropoloji paradigmaya keçidlə bağlı əlaqələndirmək mümkündür”(2,10).

Hər bir frazeoloji vahidin daxil olduğu semantik sahə birbaşa milli semantik xüsusiyyətlər daşıyır. Bu haqda frazeologizmlərin semantikasından yazan hər bir alim fikir söyləmişdir: “Müasir dövrdə bu və ya digər dildə istifadə olunan vahidlər arasındakı sistem münasibətlərlə yanaşı, onların milli semantik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi də diqqət mərkəzindədir. Hər bir dilin lüğət tərkibində həmin dilin daşıyıcısı olan xalqın məişəti, adət-ənənələri, mədəniyyəti, tarixi və s. ilə bağlı xeyli sayda söz vardır. Eyni zamanda, fikri obrazlı və daha canlı, ifadəli vermək üçün hər bir dildə frazeoloji vahidlərdən geniş istifadə olunur” (2, 16).

R. Ağayevanın fikrinə, frazeologizmlərin etnokulturoloji bənzərsizliyinin dərkil dövrələr intuitiv getmişdir. Frazeologiyanın bir istiqamət kimi öyrənilməsinə başlandığı vaxtdan, onların semantikasına dair izahlarda milli, mədəni amillərin qeyd olunması özünü göstərir. Belə bir cəhətin üzə çıxması frazeoloji vahidlərin semantikasında, onların mənasında ekstralingvistik amillərin izinin aşkar görünməsindən irəli gəlmişdir. Dildə isə frazeologizmlərin, idiomların sayı kifayət qədərdir və onların ayrı-ayrı dillər üzrə müqayisəsi aparıldıqda bu dil vahidlərinin yaranmasında ekstralingvistik amillərin mühüm rol oynamasını aydın müşahidə etmək olur”(2,10).

XXI əsrdə frazeoloji vahidlərin asemantikasının formalaşmasında kulturologiyanın əvəzedilməz rolu vardır. Frazeoloji vahidlərin “xalq stereotipləri” anlamı ilə bağlıdır (2,17): Frazeologizmlərin birbaşa mədəni ənənələri ilə əlaqəlidir desək yanılmarıq.

Frazeoloji vahidlərin semantikasi çox mürəkkəb bir anlayışdır. Çünki frazeoloji vahidlərin semantikasi heç də onu təşkil edən komponentlərin hərfi mənasından ibarət olmur. Frazeologizmlərin semantikasını araşdırarkən şahid oluruq ki, sabit birləşmələr birbaşa etnokulturoloji zəmindən qaynaqlanır. Konkret sözlərdə daşlaşmış məcazi məna yaşayır. Bu məcazi mənalarda isə xalqın min illik inancı, həyat tərz, düşüncəsi, adət-ənənəsi əks olunur.

Tədqiqatçı R. Ağayeva frazeologizmlərin semantikasında ekstralingvistik amillərin rolunu yüksək dəyərləndirir. “Dildən istifadə edən fərdin dil mühitindən kənarda əldə etdiyi bütün bilik və bacarıqlar, vərdislər, adət - ənənələr, məlumatlar və s. ekstralingvistik amillər toplusuna daxil olur. Ekstralingvistik amillər sosial amillərdir. Demografik parametrlər, dildə danışanların sayı, onların məskunlaşma xüsusiyyətləri, yaş diferensiasiyası, cəmiyyətin sosial quruluşu, dil və mədəniyyət xüsusiyyətləri, dil əlaqələri dilin ekstralingvistik amillərini formalaşdırır. Ekstralingvistik amillər intralingvistik amillərlə qarşılıqlı təsir prosesində inkişaf edir. Nəticədə, dil vasitələrinə ekstralingvistik amillər nüfuz edir. Onların müəyyənləşdirilməsi mövcud vahidlərin müxtəlif plandan təhlil olunmasını tələb edir. Ekstralingvistik amillər dilin frazeologiyasına güclü təsir göstərir, Bu sistemin vahidlərinin məzmununda öz yerini tutur”(2,14). R. Ağayevanın fikirlərilə biz də tam razıyıq. Frazeologizmlər, o cümlədən, omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlərin semantikasi birbaşa ekstralingvistik amillərlə bağlıdır.

Müasir Azərbaycan dilindəki frazeoloji vahidlərin semantik sahələr üzrə təsnifatı önəmli yer tutur. Frazeologizmlər dildə ayrıca bir lay təşkil edir. Xalqın ətraf aləm, əşya və predmetlər haqqındakı təsəvvürlərini obrazlar vasitəsi ilə çatdırmaq üçün onların əvəzedilməz

əhəmiyyəti vardır. Omonim frazeoloji vahidlər dilin lüğət tərkibində yer alan sözlər əsasında formalaşır. Lakin heç də bütün sözlərdən omonim frazeoloji vahidlərin yaradılmasında eyni dərəcədə istifadə olunmur. Müəyyən qisim sözlər omonim frazeologizmləri yaratmaqda məhsuldar, başqa qisim sözlər isə qeyri-məhsuldardır.

Məhz buna görə də müasir Azərbaycan dilindəki omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər daşıdıqları semantik yükə görə müxtəlif cür təsnif olunurlar. Bu haqda müxtəlif tədqiqatçıların fərqli fikirləri mövcuddur. Azərbaycan və alman dillərinin frazeoloji vahidləri üzərində araşdırma aparmış R. Abdullayeva frazeoloji vahidləri aşağıdakı semantik mənə növlərinə bölmüşdür: “Frazeoloji vahidlərin arasında təxminən belə bir bölgü aparmaq olar: 1. Xalqın məişət və həyat tərzini əks etdirənlər. Bütün dillərdə müəyyən qrup frazeoloji vahidlər vardır ki, müəyyən tarixi hadisə, rəvayət və əfsanə ilə bağlı olaraq meydana gəlmişdir. Belə ifadələrin yaranma tarixi qədimlərə gedib çıxır. Bu qəbildən olan frazeoloji ifadələri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: a) xalq ədəbiyyatı əsasında meydana gələn frazeoloji vahidlər; b) məişət hadisələri əsasında meydana gələn frazeoloji ifadələr; 2. Dini əqidə, mənsubiyyət, əfsanə və rəvayətlərlə bağlı yaranan frazeoloji ifadələr. 3. Hiss və duyğuları, insani münasibətləri əks etdirən frazeoloji vahidlər. 4. İdiomatik ifadələrin böyük bir hissəsi bədən üzvlərinin adları ilə bağlı olaraq meydana gəlmişdir. Bədən üzvlərini bildirən sözlərdən çox aydın, ifadəli, məzmunlu frazeoloji ifadələr yaranmışdır. Onlar dilin leksik sisteminin xüsusi bir təbəqəsini təşkil edir. İnsanın təfəkkürü, nitqi, hərəkəti, hiss və həyəcanı, əməyə münasibəti öz əksini bu kimi ifadələrdə tapa bilir. və s.”(3,13).

Azərbaycan poeziyasının üslubi frazeologiyasını öyrənən İ. Süleymanovanın bu mövzuya yanaşması da maraqlıdır. “Müasir şairlərimizin əsərlərinə dilçilik prizmasından nəzər saldıqda dilimizdəki sözlərin rəngarəng mənə çalarına malik olduğunu və onların vasitəsilə fikrin dərin, fəlsəfi, lakonik ifadə etməyin mümkünliyünü görə bilirik:

- 1) Təbiət hadisələrinin adlarını bildirən sözlər və coğrafi terminlər əsasında yarananlar;
- 2) Etnoqrafik leksika, məişət sözləri əsasında formalaşanlar;
- 3) İstər klassik, istərsə də müasir poeziyamızda elə leksik vahidlər vardır ki, onlar söz və ifadə yaradıcılığında çox fəaldır, müxtəlif funksiyalarda çıxış edir və şairlərin əksəriyyəti tərəfindən işlədilir. “Söz” və “dil” bu tip leksemlərdəndir;
- 4) Birinci komponenti mücərrəd isimlərin müxtəlif leksik laylara aid sözlərlə yanaşmasından düzələn frazeoloji birləşmələr;
- 5) Bədən üzvlərinin adlarını bildirən sözlərlə yaranmış ifadələr”(4, 10).

Omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlərin yaranmasında ekstralingvistik amillərin rolu çox böyükdür. Bu ekstralingvistik amillər müasir Azərbaycan dilindəki çoxmənalı və omonim frazeoloji vahidlərin semantik mənə növlərinin araşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Bizdən əvvəl aparılmış bir çox tədqiqatı nəzərdən keçirdikdən sonra dilimizdəki omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlərin semantik mənə bölgüsünü təqdim edirik. Sözlərin leksik-semantik mənasının rolu ilə müəyyənləşən omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər arasında təxminən belə bir bölgü apara bilərik:

- 1) Xalqın məişət və həyat tərzini əks etdirənlər.
- 2) İnsanın bədən üzvlərini bildirən sözlərdən yaranan və insan dünyasının ali hiss və duyğularını ifadə edənlər.
- 3) Dini əqidə və mənsubiyyəti əks etdirən omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər.
- 4) Hiss və duyğuları, insani münasibətləri əks etdirən omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər.

Ümumiyyətlə, dilin frazeoloji tərkibi linqvokulturoloji ümumiliyi, milli özünəməxsusluğu daha aydın göstərən bir güzgüdür. Frazeologiya vasitəsi ilə dilin daşıyıcısı olan xalq, onun adət-ənənələri, həyat təzi və s. haqqında çox maraqlı məlumatlar almaq mümkündür. Frazeoloji vahidlərdən nitq fəaliyyətində geniş istifadə olunur. İnsanın onu əhatə

edən ətraf mühitlə bağlı müşahidələri, həyata aid baxışları dünya xalqlarının çoxunda oxşardır.

Frazeoloji vahidlərin semantikasında oxşarlıq bütün insanlar üçün ümumi amillərlə bağlıdır. Belə vahidlər müxtəlif dillərdə bir-birindən asılı olmayaraq eyni forma və məzmununda yaradılmışdır. Bununla belə, hər bir dilin frazeoloji sistemində mili-mədəni komponentləri özündə saxlayan frazeoloji vahidlər vardır. Bu vahidlərin quruluşu, mahiyyəti başqa mədəniyyət nümayəndələri üçün aydın olmadığından müəyyən çətinliklər yaranır. Azərbaycan dilində işlənən hər hansı bir frazeoloji vahidi hərfi şəkildə ingilis və ya rus dilinə tərcümə etsək qarşı tərəf söhbətin nədən getdiyini anlamayacaq. Bəzən ekvivalent tapıldıqda belə xalqların dünyagörüşü, həyata baxışı, mədəniyyətləri müxtəlif olduğundan istənilən nəticəni vermir. “Müxtəlif dil cəmiyyətləri, birlikləri kontekst yaradan fərqli vasitələrdən istifadə edirlər. Dillər arasındakı fərqlər həm də mədəniyyətlərarası fərqlərlə şərtlənir. Bu fərqlər frazeologizmlərdə özünü daha çox göstərir. Belə frazeoloji vahidlərdə dilin nominativ adlandırılan xüsusiyyətləri dildənkənar gerçəkliklə bağlı olur”(2,13).

Omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlərin daşıdıqları ümumi semantik məna az da olsa komponentlərin semantikasi ilə müəyyən bağlılığa malikdir. Lakin bu semantik bağlılıq daha dərin qatlarda gizlənmiş anlamdır. “Bütövün hissələri, yəni komponentlər də öz aralarında çox sıx bağlı olur və bu, o dərəcədə möhkəmdir ki, hətta komponentlərin sabit mövqedə durmasına imkan yaradır. Komponentlərin sayının artması bütövün mənasına bəzən təsir göstərir, bəzən isə bu təsir olmur. Əslində frazeologizmin ifadə etdiyi məna onun komponentlərinin sayından asılı deyildir. Lakin eyni vahidin genişləndirilməsi, ona yeni komponentin əlavə edilməsi mənanın əlavə çalarının yaranmasına səbəb olur”(2,15).

Omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər xalqın mənəvi sərvəti olduğu üçün xalqın mədəniyyətini, adətini, inancını, tarixini, mədəni keçmişinin xüsusiyyətlərini və milli düşüncəsini ifadə edir.

Omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər hər bir xalqın milli varlığıdır. Hər bir omonim və çoxmənalı frazeoloji vahid milli xüsusiyyət baxımından bənzərsizdir. Omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər min illər ərzində qəlibləşmiş və daşlaşmış sabit birləşmələrdir.

“Dünyanın dil mənzərəsi millətin ümummilli nailiyyətlər sistemi olub, çoxlaylı, çoxsəviyyəli strukturlaşmaya malikdir. Məhz dünyanın dil mənzərəsi insanın daxili və xarici aləminin dərkinə, onun kommunikativ davranışını şərtləndirir”(5,68).

Milli hikmət və milli xüsusiyyətin timsalı olan müasir Azərbaycan dilindəki omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər şifahi və yazılı dildə müxtəlif məqsədlərlə çox tez-tez istifadə edirlər. Azərbaycan dili var olduqca omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər də bu dili zənginləşdirməyə xidmət göstərir. Türk xalqlarının söz xəzinəsinə baxdıqda görürük ki, bu dillər də öz inkişafı müddətində frazeoloji birləşmələr sayəsində zənginləşmişdir. Türk xalqları var olduqları əsrlər ərzində dilin quruluşu ilə qırılmaz bağlarla bağlı və nəzərəçarpan xüsusiyyətlər daşıyan saysız- hesabsız frazeoloji birləşmələr meydana gətirmişdir. Y.A. Rubinçikin qeyd etdiyi kimi "... frazeoloji birləşmələr, dilin quruluşuna o qədər dərin girmiş və dilin bütün parçaları ilə o qədər bağlıdır ki, müxtəlif mövzular araşdırılarkən onların araşdırılmaması dilin digər sahələrinin, xüsusilə leksik, morfoloji və sintaktik quruluşunun tədqiq edilməsində mənfi təsirini göstərir"(2,3)

Gördüyümüz kimi, dilimizdəki omonim və çoxmənalı frazeologizmlər müxtəlif semantik sahələrə bölünürlər ki, bunlardan ən böyük həcmli bədən üzvlərinin adı ilə bağlı omonim və çoxmənalı frazeologizmlərdir.

Ümumiyyətlə, frazeoloji vahidlər xalqın məişətini, həyat tərzini əks etdirir. O cümlədən, omonim və çoxmənalı frazeoloji vahidlər. Frazeoloji vahidlərin yaranma səbəbi də birbaşa xalqın həyat və məişəti ilə bağlı olduğu üçün bu tip frazeologizmlər lüğət fondunda əsas çəkiyə malikdir. Məsələn, xalqın həyat təzi və adət-ənənəsi ilə bağlı olan bir neçə çoxmənalı frazeoloji vahidi nəzərdən keçirək. İlk öncə *bazar açmaq* çoxmənalı frazeologizminə göz

salaq. Azərbaycan xalqının həyatında bazarların müstəsna yeri olmuşdur. “Bazar” məfhumu xalqın həyat tərzində mühüm yer tutur. Bazarda həm ticarətçilər, həm sənətkarlar toplanmışlar. Buna görə də bazarlar həmişə səsli-küylü olurdu. Ölkədə, əyalətdə olan yeni xəbərlər də ilk öncə bazardan yayılırdı. Bazarda qiymət üstündə çənə-boğaz vurmaq da gündəlik baş verən hadisələrdən idi. Məhz buna görə də bazar açmaq frazeoloji vahidin aşağıdakı çoxmənalılıq variantları yaranmışdır. *Bazar açmaq*: 1) səs-küy, qalmaqal yaratmaq; 2) Qiymət üstündə çənə boğaz eləmək. Beləliklə, “bazar açmaq” frazeoloji birləşməsinin aşağıdakı variantları yaranmışdır.

Azərbaycan xalqının həyat tərzində və mədəniyyətində “elçi” konsepti mühüm yer tutur. Ailələr və dövlətlər arasında elçilik mərasimi həmişə var olmuşdur. Bu gün də var. Təbii ki, bu konsept çoxmənalı frazeologizmdə də əks olunur. *Elçi düşmək*: 1) Qız almaq üçün gedib –gəlmək, elçilik etmək; 2) Kimisə bir işə razı salmaq üçün təkid etmək.

Xalqın inanc və ənənələri ilə bağlı digər çoxmənalı frazeologizm isə “*evində bayquş ulamaq*” frazeologizmidir. Bildiyimiz kimi, ümumiyyətlə, bayquş konsepti Azərbaycan xalqının təfəkküründə mənfi anlayışdır. Bunun səbəbi isə bayquşların xarabalıq yerlərdə yuva qurması ilə əlaqədardır. Ona görə də, xalqın təfəkküründə, inancında bir fikir hakimdir ki, hansı həyətə bayquş gəlib ulasa, o ev xaraba qalar. Hətta həyətə bayquş gəldikdə onu tufənglə də vurub öldürürlərmiş. Məhz bu səbəblərə görə “evində bayquş ulamaq” çoxmənalı frazeologiyı yaranmışdır. *Evində bayquşlar ulamaq*: 1) Bədbəxt hadisə baş vermək; ~oçağı sönmək(qaralmaq); 2) Qarşılaşdıqları pis hadisələrə görə evdə heç kimin yaşamaması.

Ədəbiyyat

1. Mənsimzadə S. Müxtəlif sistemli dillərdə hərəkət felləri əsasında yaranan frazeologizmlər (ingilis və azərbaycan dillərinin materialları üzrə) Fil.ü.f.dok. ... diss. avtoref. Bakı, 2012, 130
2. Ağayeva R. Frazeologizmlərin formalaşmasında ekstralingvistik amillərin rolu. Fil.ü.f.dok. ... diss. avtoref. Bakı, 2016, 26 s.
3. Abdullayeva R. Müasir alman və Azərbaycan dillərində komparativ frazeoloji birləşmələrin struktur-semantik təhlili. Fil.ü.f.dok. ... avtoref. Bakı, 2014, 22 s.
4. Süleymanova İ. Azərbaycan poeziyasında (1990-2000-ci illər) üslubi frazeologiya. Fil.ü.f.dok. ... diss. avtoref. Bakı: 2011.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. М.: ACADEMIA, 2001,
6. Рубинчик Ю.А. Основы фразеологии персидского языка. Москва, 1981, с.173-174
7. [https:// language.az](https://language.az)
8. <https://azgrammar.top>

PHRASEOLOGICAL UNITS REFLECTING THE LIFE OF THE PEOPLE IN THE MODERN AZERBAIJANI LANGUAGE

Gasimova Gozal Telman

Summary

In the article “Phraseological units reflecting the life of the people in the modern Azerbaijani language”, the author spoke about the phraseological units used in the modern Azerbaijani language. She used scientific literature on the subject from different authors published in different years. During her small scientific research on phraseological units used in the modern Azerbaijani language, the author came to the conclusion, that most of the phraseological units are closely connected with the historical and cultural development of the people. The author of the article notes the emergence of new phraseological units in the language in connection with the historical and cultural development of the people or the phraseological units that exist in the language have gained a new meaning.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ, ОТРАЖАЮЩИЕ ЖИЗНЬ НАРОДА В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Касумова Гёзал Телман кызы

Резюме

В статье “Фразеологические единицы, отражающие жизнь народа в современном азербайджанском языке”, автор рассказал о фразеологизмах современного азербайджанского языка. Она использовала научную литературу по данной теме разных авторов, опубликованную в разные годы. Во время своего небольшого научного исследования фразеологизмов, используемых в современном азербайджанском языке, автор пришел к выводу, что большинство фразеологизмов тесно связано с историко-культурным развитием народа. Автор статьи отмечает появление в языке новых фразеологизмов в связи с историко-культурным развитием народа или фразеологизмы, существующие в языке, приобрели новое значение.

Рәйси: f.ü.e.d. Nəriman Seyidəliyev

Azərbaycan dili kafedrasının 09 dekabr 2021-ci il tarixli iclasın 04saylı protokolu

Daxil olduğu tarixi 10 dekabr 2021-ci il

UOT: 78.801.81

MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN “LEYLİ VƏ MƏCNUN” MƏSNƏVİSİNDƏ SAQINAMƏLƏR

f.ü.f.d.Quliyeva Ruziyə Zaman qızı

Şirinnova Elmira Məhərrəm qızı

AMEA Gəncə Bölməsi Humanitar Tədqiqatlar İnstitutu

ruziya.zaman.55@bk.ru

Xülasə: Məhəmməd Füzulinin elmi-fəlsəfi və irfani görüşlərini araşdırmaq baxımından “Leyli və Məcnun” məsnəvisindəki saqinamələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Saqinamə klassik şairlərin saqiyyə xitabən yazdıqları mənzumələrdir.

Qədim və Orta əsr Şərq ədəbiyyatında saqi bir obraz səviyyəsinə yüksəlmiş və ən incə mətləblər saqiyyə müraciətlə yazılmışdır. Dastan-məsnəvilərdə gördüyümüz mey və saqi obrazı rəmzi obrazdır. Bu obraza bir qədər fərqli şəkildə Azərbaycan məhəbbət dastanlarında da rast gəlirik. Burada saqi obrazı Nurani Dərviş, yaxud Xızır İlyas adı altında təqdim olunur. Saqi və onun verdiyi eşq bədəsi sadəcə bir rəmzdır. Bu rəmzdən istifadə edən şair özünü güclü və qüdrətli sayır.

Məqalədə Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” məsnəvisindəki saqinamələr elmi-tədqiqat obyektinə çevrilir və böyük şairin elmi-fəlsəfi və irfani görüşləri araşdırılır.

Açar sözlər: klassik ədəbiyyat, Leyli və Məcnun, epik şeir, məsnəvi, saqinamə

Ключевые слова: классическая литература, Лейли и Меджнун, эпический стих, маснави, сакинаме

Key words: classical literature, Leyli and Majnun, epic poem, masnavi, saginame.

Dahi Azərbaycan şairi, türk-islam sufizminin ən qüdrətli qələm sahiblərindən olan Məhəmməd Füzuli özündən əvvəlki və öz dövrünün istər bədii, istərsə də elmi-fəlsəfi əsərlərinə yaxından bələd olmuş və həmin mənbələrdən ustalıqla bəhrələnərək möhtəşəm sənət abidəsi olan “Leyli və Məcnun” məsnəvisini yaratmışdır. Heç şübhəsiz ki, onun sufizmi dini və elmi-fəlsəfi görüşlərinə kölgə salmamış, əksinə biri digərini tamamlamışdır.

Füzuli “Leyli və Məcnun” poemasının “Bu, ərzi-ədəmi-qüdrətdir və üzri-fiqdi-qüvvətdir” (Acizliyin ərzi və gücsüzlüyün üzrü) adlanan fəslində saqiyyə müraciətlə zəmanə